

Tavsiya qilingan adabiyotlar ro'yxati

1. Malikov T.C. Moliya: amaliy jihatlar. (O'quv qo'llanma). – T.: «Nihol print» OK, 2022. – 372 b.
2. Malikov T., Olimjonov O. Moliya. Darslik. – T.: «Iqtisod-moliya», 2019. – 920 b.
3. Malikov T. Moliya. O'quv qo'llanma. – T.: «Iqtisod-moliya», 2018. – 274 b.
4. Zaynalov J.R., Xusanov B.Sh., Aliyeva S.S., Latipova Sh.M. Davlat byudjeti. O'quv qo'llanma. – Toshkent: «Iqtisod-Moliya», 2021. 316 b.
5. Nurmuhammedova B.I., Hamdamov Sh.X. Davlat moliyasi. Darslik. – T.: «Iqtisod-Moliya», 2021. 436 b.
6. Malikov T. Moliyaviy savodxonlik asoslari. O'quv qo'llanma – T.: «Iqtisod-Moliya», 2021. – 404 b.
7. Финансовая грамотность: учебник для вузов / науч. ред. П. А. Кокорев. – Москва: Издательство Московского университета, 2021. – 568 с.
8. Shodmonov Sh.Sh. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. –T: TDIU 2020 -788 b.
9. Muxammedov M.M. va boshqalar Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. –T: Fan va texnologiya, 2018

Qo'shimcha adabiyotlar:

10. Zaynalov J.R., Xusanov B.Sh., Aliyeva S.S., Ro'zibayeva N.X. va b. Moliya bozori: Darslik -T.: «Iqtisod-moliya», 2020. - 480 b.
11. Zaynalov J.R., Xodjayev E.N., Xusanov B.Sh., Ro'zibayeva N.X. va b. Investitsiya: Darslik -T.: «Iqtisod-moliya», 2020. - 316 b.
12. Zaynalov J.R., Aslanova D.X., Imomqulov T.B. Xalqaro moliya munosabatlari. Darslik - T.: «Iqtisod-moliya», 2020. - 688 b.
13. G'aybullayev O., O'roqov U. O'zbekiston Respublikasida byudjet tizimi va jarayoni. O'quv qo'llanma. – T.: «Baktria press», 2016. – 168 b.
14. Zaynalov J.R., S.S.Aliyeva, Z.O.Axrorov. Moliya: Korxonalar moliyasi. Darslik. T.: Iqtisodiyot-Moliya. 2018.-268 b.

Internet saytlari:

15. www.gov.uz - O'zbekiston Respublikasining hukumat portali.
16. www.lex.uz - O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
17. www.mf.uz - O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi rasmiy sayti.
18. www.cbu.uz - O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti.
19. www.stat.uz - O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi rasmiy sayti.
20. www.soliq.uz - O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq qo'mitasi rasmiy sayti.
21. www.xarid.uz- Davlat haridlari bo'yicha maxsus axborot portali.
22. www.president.uz - O'zbekiston Respublikasi Prezidenti matbuot xizmati

SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

60410400 – «Moliya va moliyaviy texnologiyalar» ta'lim yo'nalishi bo'yicha
ikkinchi oliy ta'limga kirish sinovlari

DASTURI
VA
BAHOLASH MEZONI

SAMARQAND - 2024

Tuzuvchilar:

J.Zaynalov - Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
"Moliya" kafedrası mudiri, professor, ifd.;
I.Ayubov - Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
"Iqtisodiyot nazariyasi" kafedrası mudiri, dotsent;
S.S.Aliyeva - Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
"Moliya" kafedrası dotsenti;
Sh.M.Latipova - Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
"Moliya" kafedrası dotsenti.

Taqrizchilar:

B.Sh.Xusanov - Toshkent Kimyo xalqaro universiteti
Samarqand filiali direktori o'rinbosari, i.f.n., dotsent;
G'.N.Djulmatov - "EURO LUX STROY" MCHJ direktori.

Dastur Oliy ta'limning "Moliya va moliyaviy texnologiyalar" ta'lim
yo'nalishiga o'tiladigan fanlar, xususan, "Moliya asoslari", "Moliya", "Iqtisodiyot
nazariyasi" fanlari majmuasini o'zida aks ettirgan.

Mazkur dastur 60410400 - Moliya va moliyaviy texnologiyalar ta'lim
yo'nalishi bo'yicha ikkinchi oliy ta'limga kirish sinovlarini topshiruvchilarga
mo'ljallangan.

25.08 Samarqand iqtisodiyot va servis instituti "Moliya" kafedrasining 2024 yil
Kengashining 2024 yil 21.08 dagi yig'ilishida muhokama qilinib tavsiya etildi
(9 -son bayonnom).

Mazkur dastur Samarqand iqtisodiyot va servis instituti o'quv-uslubiy
Kengashining 2024 yil 21.08 dagi yig'ilishida muhokama qilinib tavsiya etildi
(9 -son bayonnom).

KIRISH

Bugungi kunda respublika bank-moliya tizimini isloh qilishni yanada
chuqurlashtirish va uning barqarorligini oshirish, uning umumqabul qilingan
xalqaro tamoyillar, standartlar va me'yorga hamohang tarzda rivojlanishini
ta'minlash mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning ustuvor
yo'nalishlarini belgilash dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Xozirgi kunda zamonaviy moliya tizimida pulning ahamiyati, inflyatsiya va
deflyatsiyaning mazmuni, shaxsiy byudjet va unda moliyaviy rejalashtirishning
o'rni, to'lov va hisob-kitoblar, daromad va harajatlar, kredit va qarzarlar, moliyaviy
xizmatning iste'molchilarining huquqlari va uni himoya qiluvchi tashkilotlar
hamda moliyaviy firibgarlik kabi moliyaviy tushunchalarni o'rgatish, moliyaviy
savodxonlikni oshirish dolzarb bo'lib bormoqda.

Ushbu yo'nalish moliyaviy resurslar fondlarini shakllantirish hamda
mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish maqsadlariga erishish, ulardan
samarali foydalanish, shuningdek mamlakat moliya tizimini amal qilish
qonuniyatlarini o'rganish kabi masalalarni qamrab oladi.

"Moliya va moliyaviy texnologiyalar" bakalavr darajasini olish uchun
mamlakat moliya tizimining rivojlanish qonuniyatlarini bilish va ularning amal
qilishiga ongli munosabatda bo'lishda, mamlakatni demokratlashtirish va
iqtisodiyotni bozor tamoyillari asosida isloh qilish jarayonlarining mohiyatini
tushunishda talabalarni bilish zarur. Bundan tashqari moliya, moliyaviy siyosat,
moliyaviy munosabatlar, pul oqimlari harakati, moliyaviy boshqaruv, moliya
nazariyalari, moliyaviy infratuzilma, moliyaviy yangiliklar, pulning davriy qiymati
va pul oqimlarining diskontli tahlili, moliyaviy hisobotlar, davlat va nodavlat
moliyaviy muassasalarning moliyaviy faoliyati, moliyaviy risklar, kichik biznes
moliyasi, startaplarni moliyalashtirish, moliyaviy nazoratni tashkil asoslari,
sug'urta, xalqaro moliya munosabatlari va boshqa shu kabi moliyaviy tushunchalar
bo'yicha yo'nalishga mos bilim, ko'nikma va malaka ega bo'lishlari zarur.

Dasturning maqsad va vazifalari

Yo'nalish bo'yicha ikkinchi oliy ta'limga o'qishga kiruvchilar uchun
mo'ljallangan sinov dasturining asosiy maqsadi va vazifasi moliya sohasini
rivojlanishi va faoliyat yuritishining nazariy, amaliy jihatlarini bilan bog'liq
tizimlarga taalluqli mavzular va savollarni bayon qilishdan iborat. Shuningdek
dastur savollarga berilgan javoblarning baholash mezonlarini ham belgilab beradi.

“Moliya va moliyaviy texnologiyalar” ta’lim yo’nalishi bo’yicha ikkinchi oliy ta’limga o’qishga kiruvchi talabgorlarning bilimiga, tayyorgarligiga va ko’nikmalariga qo’yiladigan talablar

- Moliyachi kasbining zamonaviy ahamiyati;
- O’zbekiston Respublikasining moliya organlari va ularning kadrlar siyosati;
- Moliya sohasidagi xodimlarga qo’yiladigan kasbiy talablar;
- O’zbekiston Respublikasining moliya organlari;
- Moliya sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish yo’llari;
- Moliya tizimi faoliyatida axborot-kommunikatsion texnologiyalarning o’rni;
- Moliyaning mohiyati, funksiyalari va vazifalari;
- Moliya tizimining tarkibi;
- Moliyaviy qarorlarning farqli jihatlari;
- Moliyaviy siyosat va uning tarkibiy qismlari;
- Uy xo’jaliklar moliyasi;
- Moliyaviy boshqaruv haqida tasavvurga ega bo’lishi;
- Moliyaviy rejalashtirish va tartibga solishning mazmuni;
- Moliyaviy nazoratning dolzarbligi;
- Moliya va kapitalning tarkibiy tuzilmasi;
- Xo’jalik moliyaviy muassasalarning moliyaviy faoliyat jarayonini bilishi va ulardan foydalana olishi;
- Moliya tizimida sug’urta munosabatlarini takomillashtirish;
- Moliyaviy risklarning mohiyati va ularning turlari;
- Kichik biznes moliyasining o’ziga xos xususiyatlari;
- Startaplarni moliyalashtirish;
- Moliyaviy hisobot: mazmuni, vazifalari va turlari;
- Xalqaro moliya munosabatlari;
- Xo’jalik yurituvchi sub’ektlarning moliyaviy resurslari;
- Xo’jalik yurituvchi sub’ektlarning moliyaviy aylanishining moliyaviy jihatlari;
- Asosiy va aylanma kapital doiraviy aylanishning moliyaviy jihatlari;
- Moliyaviy nazoratni tashkil etish asoslari;
- Moliyaviy risklar nazariyasi;
- Xo’jalik yurituvchi sub’ektlarning ishlab chiqarish chiqimlari, foydasi va rentabelligini hisoblash va amaliyotda qo’llash ko’nikmalariga ega bo’lishi kerak.

Ikkinchi oliy ta’limga kirish fanlaridan sinov mavzularini boshqa umumkasbiy fanlar bilan aloqasi

Maxsus fanlarni o’rganish davomida bakalavr uni boshqa umumkasbiy fanlar bilan uzviy bog’liqligini tushungan holda mikro va makro iqtisodiy darajada, shuningdek iqtisodiyot, biznes, tadbirkor, tadbirkorlik, servis va boshqa munosabatlarining ro’lini va o’rni ko’rsatib beraoladigan darajada bilishlari lozim.

Maxsus fanlarni o’rganish ikkinchi oliy ta’limga sinov topshirib kirish uchun tayyorgarlik ko’rishda asos bo’lib hisoblanadi. Shu bois, maxsus fanlardan tuzilgan sinov savollarga javob berishda quyidagi fanlar bilan, ya’ni, “Iqtisodiyot nazariyasi”, “Mikroiqtisodiyot”, “Makro iqtisodiyot”, “Moliyaviy tahlil”, “Investitsiya”, “Audit”, “Moliyaviy menejment” va boshqa fanlar bilan uzviy bog’liqligini e’tirof etish muhimdir.

“Iqtisodiyot nazariyasi” fani bo’yicha

Iqtisodiyot nazariyasi” fanining predmeti va bilish usullari

Iqtisodiyot tushunchasi va uning qamrov jihatidan turlari. Iqtisodiy faoliyatning mazmuni. Takror ishlab chiqarish fazalari: ishlab chiqarish, taqsimot, ayirboshlash, iste’mol. Iqtisodiyotga oid bilimlarning shakllanishi va rivojlanishi. Iqtisodiyot nazariyasi fanining predmeti to’g’risida turlicha yondashuvlar. Iqtisodiyot nazariyasi fanining predmeti. Iqtisodiy hodisa va jarayonlar. Iqtisodiyot nazariyasi fanining vazifalari. Iqtisodiyot nazariyasining boshqa fanlar bilan o’zaro bog’liqligi. Iqtisodiy qonunlar va kategoriyalar. Iqtisodiy qonunlarning turkumlanishi.

Ishlab chiqarish jarayoni va uning natijalari

Ishlab chiqarish omillari va ularning turkumlanishiga turlicha yondashuvlar. Ishlab chiqarish omillarining o’zaro bog’liqligi va bir-birining o’rni bosishi.

Ishlab chiqarish jarayonining mazmuni va uning iqtisodiy asoslari. Ishlab chiqarishning tarkibiy tuzilishi. Ishlab chiqarishning umumiy va pirovard natijalari. Yalpi ijtimoiy mahsulot. Takroriy hisob. Oraliq mahsulot, pirovard mahsulot, qo’shilgan mahsulot, sof mahsulot. Zaruriy va qo’shimcha mahsulot. Ishlab chiqarish inkoniyatlari tushunchasi. To’la bandlik. Ishlab chiqarish inkoniyatlari chegarasi. Ishlab chiqarish samaradorligi. Vaqtning tejash qonuni. Mehnat unumdorligi va unga ta’sir qiluvchi omillar. Samaradorlikni belgilovchi ko’rsatkichlar tizimi.

Ijtimoiy-iqtisodiy tizimlar va mulkchilik munosabatlari

Ijtimoiy-iqtisodiyot taraqqiyot bosqichlarini bilishga turli xil yondashuvlar: tarixiy-formatsion, madaniylashtirish (sivilizatsiya) darajasi, texnika va texnologik darajasi, iqtisodiy tizimlar o’zgarishi jihatidan yondashuv. Iqtisodiy tizim tushunchasi. Iqtisodiy tizim modellari: an’anaviy iqtisodiyot, ma’muriy-buyruqbozlik iqtisodiyoti, bozor iqtisodiyoti. Bozor iqtisodiyotining bosqichlari: erkin raqobatga asoslangan va hozirgi zamon bozor iqtisodiyoti. Mulkchilik munosabatlarining iqtisodiy mazmuni: egalik qilish, foydalanish va tasarruf qilish. Mulk ob’ekti va sub’ekti. Mulkchilikning iqtisodiy va huquqiy jihatlari.

Mulk shakllarining tasniflanishi. Davlat mulki, jamoa mulki, shaxsiy mulk, xususiy mulk va aralash mulk. Iqtisodiyotni isloh qilishda mulkchilikning o’rni.

Mulkchilik shakllarini o'zgartirish usullari: milliy lashtirish, davlat tasarrufidan chiqarish va xususiy lashtirish.

Tovar-pul munosabatlari rivojlanishi bozor iqtisodiyoti shakllanishi va amal qilishining asosidir

Ijtimoiy xo'jalik shakllari. Natural va tovar ishlab chiqarishning belgilari va farqlari. Tovar ishlab chiqarishning vujudga kelishi va rivojlanishi sabablari.

Tovar va uning xususiyatlari. Tovarining nafiligi va ayirboshlanish qobiliyati (qiymati). Tovar qiymatining miqdori. Qiymatning mehnat nazariyasi. Qiymat qonuni. Tovar qiymati va narxining o'zaro farqlanishi shart-sharoitlari. Pulning kelib chiqishi va mazmuni. Pulning ratsionalistik va evolyutsion konsepsiyalari. Qiymat shakllari. Pul to'g'risidagi metallistik, nominalistik va miqdoriy nazariyalar. Pulning asosiy vazifalari: qiymat o'lchovi, muomala vositasi, jamg'arish vositasi, to'lov vositasi.

Bozor iqtisodiyotining mazmuni va amal qilishi

Bozor iqtisodiyotining mazmuni va uning rivojlanishi. Bozor iqtisodiyotining sub'ektlari: uy xo'jaliklari, tadbirkorlik sektori, davlat sektori va bank. Bozor iqtisodiyotining asosiy belgilari. Bozor tizimining o'z-o'zini tartibga soluvchi mexanizmi. Klassik va hozirgi zamon bozor iqtisodiyoti, ularning umumiy tomonlari va farqlari. Zamonaviy bozor xo'jaligi modellari. Bozor iqtisodiyoti sharoitida doimiy muammolarni hal qilish va resurslardan samarali foydalanish yo'llari. Bozor iqtisodiyotining afzalliklari. Resurslarni taqsimlashning samaradorligi. "Bozor" va "bozor iqtisodiyoti" tushunchalarining o'zaro farqlanishi. Bozorning mazmuni va asosiy belgilari. Bozor mexanizmi. Bozorning ob'ektlari va sub'ektlari. Bozorning vazifalari. Bozorning turkumlanishi. Resurslar, mahsulotlar va daromadlarning doiraviy aylanish diagrammasi.

Bozor infratuzilmasi. Bozor infratuzilmasi muassasalarini guruhlash yo'nalishlari. Bozor infratuzilmasi tarkibi.

Bozor iqtisodiyotiga o'tish davri va uning O'zbekistondagi xususiyatlari
Bozor iqtisodiyotiga o'tish davrining mazmuni. Bozor iqtisodiyotiga o'tish - barcha mamlakatlarga xos umumiy jarayon. Bozor iqtisodiyotiga o'tish yo'llari. Bozor iqtisodiyotiga o'tishning revolyutsion va evolyutsion shakllari. O'tish davri iqtisodiyotining asosiy belgilari. Bozor iqtisodiyotiga o'tishning milliy modellari. Bozor iqtisodiyotiga o'tishning o'zbek modeli, uning tamoyillari va xususiyatlari. Iqtisodiy islohotlarning mazmuni. O'zbekistonda iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish konsepsiyasi va strategiyasi. Iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari. Iqtisodiy islohotlarning bosqichlari va ularning vazifalari. O'zbekistonda islohotlarni chuqurlashtirish va iqtisodiyotni erkinlashtirishning asosiy yo'nalishlari.

Talab va taklif nazariyasi. Bozor muvozanati

Talab tushunchasi. Individual talab va bozor talabi. Talab qonuni. Giffen samarasi. Talab egri chizig'i. Talab miqdoriga ta'sir qiluvchi omillar: iste'molchi didi, bozordagi iste'molchilar soni, ularning pul daromadi, o'rni bosuvchi tovarlar narxi, kelajakda narx va daromadlarning o'zgarishi ehtimoli. Oliy va past toifali tovarlar. Engel qonuni. Engel egri chizig'i.

Taklif tushunchasi. Taklif qonuni. Taklif egri chizig'i. Taklif miqdoriga ta'sir ko'rsatuvchi omillar: resurslar narxi, ishlab chiqarish texnologiyasi, soliqlar va subsidiyalarni, boshqa tovarlar narxi, narx o'zgarishining kutilishi, ishlab chiqaruvchilar soni. Iqtisodiy resurslarga talab va taklifning xususiyatlari.

Talab va taklif miqdorlarining mos kelishi. Qisqa va uzoq davrlarda talabning o'zgarishi. Bozor muvozanatida iste'molchi xatti-harakati nazariyasi. Iste'molchining afzal ko'rishi. Nafilik funksiyasi. So'nggi qo'shilgan nafilik. Nafilikni maksimalashtirish qoidasi. Iste'molchining muvozanatli holati. Befarqlik egri chizig'i. Befarqlik kartasi. Iste'molchi byudjetining cheklanganligi. Byudjet chizig'i. Narx va daromadlar o'zgarishining iste'molchi tanloviga ta'siri.

Raqobat va monopoliya

Raqobatning mohiyati va ob'ektiv asoslari. Raqobat mazmuniga turli tomondan yondashuv. Raqobatning vazifalari. Raqobatning turlari: tarmoq ichidagi va tarmoqlararo raqobat. Raqobat shakllari: sof raqobat, monopolistik raqobat, oligopoliya va sof monopoliya. Monopoliyaning mohiyati va uning vujudga kelishi sabablari. Ishlab chiqarish va kapitalning to'planishi va markazlashuvi. Monopoliyalarning turlari: sof monopoliya, oligopoliya, monopsoniya. Tabiiy monopoliyalar. Legal va sun'iy monopoliyalar. Lerner koeffitsienti. O'zbekistonda raqobat muhitining kuchaytirish borasidagi chora-tadbirlar. Monopoliyaga qarshi qonunchilikning shakllanishi.

Narxning mohiyati va shakllanish xususiyatlarini

Narxning mazmuni va uning ob'ektiv asoslari. Narx to'g'risidagi turli nazariyalar. Tovaridagi ikki xil xususiyatlarning narxlardagi ifodasi. Narxning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar. Bozor iqtisodiyoti sharoitida narxning vazifalari. Narx turlari: ulgurji va chakana narxlar. Narx diapazoni. Narx pariteti. Narx tashkil topishining bozor mexanizmi. Mukammal raqobat sharoitida narxning shakllanish xususiyatlari. Sotuvchi va haridor narxlari. Monopoliya sharoitida narxning shakllanishi. Ommaviy taklif bo'yicha narx o'zgarishi. Monopsoniya sharoitida narxning shakllanishi. Ommaviy talab bo'yicha narxning o'zgarishi. Oligopoliya sharoitida narxning shakllanishi. "Ergashish" va "inkor etish" holatlari. Narx bo'yicha yetakchilik. Narx siyosati va uning O'zbekistonda amalga oshirilish xususiyatlari. Narxlarni erkinlashtirish yo'llari va bosqichlari.

Tadbirkorlik faoliyati. Tadbirkorlik kapitali va uning aylanishi

Tadbirkorlik faoliyatining mazmuni. Tadbirkorlik faoliyati nazariyasining rivojlanish bosqichlari. Tadbirkorlik faoliyatining mohiyati va rivojlanish shart-sharoitlari.

Tadbirkorlik faoliyatining shakllari: davlat, jamoa, xususiy, aralash va boshqa hosila shakllari. O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning yanada erkinlashtirilishi va rag'batlantirilishi. Tadbirkorlik kapitalining mohiyati. Tadbirkorlik kapitali va uning harakatidagi ikki tomonlama xususiyatning namoyon bo'lishi. Tadbirkorlik kapitalining funksional shakllari: pul, umumli kapital va tovar. Kapitalning harakat bosqichlari. Tadbirkorlik kapitali turli shakllarining doiraviy aylanishi.

Tadbirkorlik kapitalining aylanishi. Asosiy va aylanma kapital, ularning farqli belgilari. Kapitalning aylanish vaqti va tezligi. Asosiy kapitalni takror ishlab chiqarish: jismoniy, ma'naviy va iqtisodiy eskirishi va qayta tiklanishi.

Korxona (firma) harajatlari va foydasi

Ishlab chiqarish harajatlari tadbirkorlik faoliyatidagi yondashuvlar. Ijtimoiy ishlab chiqarish harajatlari. Korxona ishlab chiqarish harajatlari. Ishlab chiqarish harajatlarning mazmuni, tarkibi va turlari. Bevosita ishlab chiqarish harajatlari va muomala harajatlari. Ichki va tashqi harajatlar. Me'yordagi foyda. Doimiy va o'zgaruvchi harajatlar. Doimiy, o'zgaruvchi va umumiy (yalpi) harajatlarning grafikdagi tasviri. O'rtacha va umumiy harajatlar. O'rtacha harajatlarning egri chiziqlari. So'nggi qo'shilgan harajatlar tushunchasi. Harajatlarni minimallashtirish qoidasi: $MP_L / P_L = MP_A / P_A = MP$ har qanday omil / P har qanday omil.

Qisqa va uzoq muddatli davrda ishlab chiqarish harajatlari. Natijalar o'zgarishiga unumdorlik pasayib borishi qonunining ta'siri. Ishlab chiqarish miqyosining ijobiy samarasi. Tannarx.

Korxona (firma) ning pul tushumlari va foydasi. Harajatlar va daromadlar egri chizig'i. Zarar ko'rmaslik nuqtasi. Umumiy foyda: $TP = TR - TC = (P \times Q) - TC$. Foydaning tarkib topish bosqichlari. Foyda miqdoriga ta'sir ko'rsatuvchi omillar. Mahsulot qiymati tarkibi. Yalpi foydaning taqsimlanishi. Iqtisodiy foyda va buxgalteriya foydasining farqlanishi. Sof foyda. Foyda normasi va massasi hamda ularni hisoblash. Foyda normasi ta'sir ko'rsatuvchi omillar.

Korxonalar bankrot bo'lishi (sinishi) va sanatsiya qilinishi. Korxonalar foydasini maksimalashtirish sharti $P=MC$ va uni ko'paytirish yo'llari.

Ish haqi va mehnat munosabatlari

Yaratilgan mahsulot va daromadlarning taqsimlanish tamoyillari. "Ishlab chiqarishning uch omili", qo'shilgan omil unumdorligi va boshqa nazariyalar. Mazkur nazariyalarning kamchiliklari. Yaratilgan mahsulotni taqsimlashning asosiy yo'nalishlari.

Ish haqi to'g'risida turlicha nazariyalar. Ish haqining iqtisodiy mazmuni. Nominal va real ish haqi. Real ish haqining darajasi va o'zgarishiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar. Ish haqining tabaqalanishi. Ish haqini tashkil qilish shakllari va tizimlari. Tarif tizimi. Minimal ish haqi. Mehnat munosabatlari. Mehnat shartnomalari. Kasaba uyushmalarining tadbirkorlar va davlat bilan o'zaro munosabatlari. Kasaba uyushmalarining ish haqi darajasini oshirish yo'llari. Ishchi kuchi talabi va taklifini o'zgartirish. Kasb bo'yicha malaka darajasini litsenziyalash. Jamoa shartnomalari va ijtimoiy sug'urta tizimi. Ochiq va yopiq turdagi kasaba uyushmalarining ish haqi darajasiga ta'siri. Mehnat munosabatlarini tartibga solishda davlatning roli.

Agrar munosabatlar va agrobiznes

Agrar munosabatlar va ularning bozor tizimidagi xususiyatlari. Yerning resurs sifatidagi o'ziga xos xususiyatlari. Yerning tabiiy va iqtisodiy unumdorligi. Qishloq xo'jaligida takror ishlab chiqarishning o'ziga xos xususiyatlari. Yer mulkchilik va xo'jalik yuritish ob'ekti. Yerga egalik va yerdan foydalanish huquqi. Yer rentasi nazariyasiga bo'lgan turli xil yondashuvlar va ularning tarixiy shakllari. Yer rentasining mazmuni va turlari: differensial renta, absolyut renta, monopoliya renta, undirma sanoat va qurilish uchastkalaridan olinadigan renta. Ijara haqi. Yerning narxi va uni belgilovchi omillar.

Agrosanoat integratsiyasi. Agrosanoat majuasi va uning sohalari. Agrobiznes va uning turlari. Dehqon, fermer va shirkat xo'jaliklari. Agrofirma, agrosanoat birlashmasi, agrosanoat kombinati. O'zbekistonda agrar islohotlarni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari. Yerga mulkchilik munosabatlari. Yerlarning meliorativ holatini yaxshilash choralari.

Milliy iqtisodiyot va uning makroiqtisodiy o'lchamlari.

Yalpi milliy mahsulot va uning harakat shakllari

O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining e'lon qilinishi va milliy iqtisodiyotning shakllanishi. Milliy iqtisodiyotning mazmuni va uning tuzilishi. Makroiqtisodiyot. Makroiqtisodiy tahlil va uning vazifalari. Asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar. Ijtimoiy takror ishlab chiqarish. Milliy mahsulotning iqtisodiy mazmuni va uning harakat shakllari. Yalpi milliy mahsulot va yalpi ichki mahsulot. Nominal va real yalpi ichki mahsulot. Narx indeksi. Yalpi ichki mahsulotning tarkibiy tuzilishi. $Y=C+I+G+NX$. Sof milliy mahsulot, milliy daromad va shaxsiy daromad. Xufiyona iqtisodiyot, uning o'lchamlari va namoyon bo'lish shakllari.

Milliy hisoblar tizimi. YAIMni hisoblashga qo'shilgan qiymatlar bo'yicha yondashuv. YAIMni hisoblashga sarf-harajatlilar bo'yicha yondashuv. Uy xo'jaliklarining iste'mol sarflari. Investitsion sarflar. Davlat sarflari. Chet elliklarning sarflari. YAIMni hisoblashga daromadlar bo'yicha yondashuv.

Yalpi talab va yalpi taklif

Yalpi talab tushunchasi va uning tarkibi. Yalpi talab egri chizig'i. Yalpi talab miqdoriga ta'sir etuvchi omillar: iste'mol sarflaridagi o'zgarishlar, investitsion sarflar, davlat sarflari, sof eksportdagi o'zgarishlar. Yalpi taklif tushunchasi va uning tarkibi. Yalpi taklif egri chizig'i. Yalpi taklif egri chizig'idagi yotiq, oralik va tik kesmalar. Yalpi taklif miqdoriga ta'sir qiluvchi omillar: resurslar narxining o'zgarishi, samaradorlikning o'zgarishi, huquqiy me'yorlarning o'zgarishi.

Yalpi talab va yalpi taklif o'rtaidagi muvozanat va uning o'zgarishi. AD-AS modeli. Yalpi talab va yalpi taklif egri chiziqlarining kesishishi. Xrapovik samarasi. Milliy bozorning to'yinganlik darajasi. Taqchilikning iqtisodiy tabiati va uni bartaraf qilish yo'llari.

Iste'mol, jamg'arma va investitsiyalar

Iste'molning mazmuni va uning turlari. Iste'mol fondi va iste'mol sarflari. Jamg'arma va uning maqsadi. Iste'mol va jamg'arma o'rtaidagi nisbatning o'zgarishi. Iste'mol va jamg'arma darajasini belgilovchi omillar. Iste'mol va jamg'arma funksiyasi. Iste'mol va jamg'arma hajmiga daromaddan tashqari ta'sir ko'rsatuvchi omillar. Iste'mol va jamg'armaga o'rtacha va keyingi qo'shilgan moyillik va ularni aniqlash.

Jamg'arishning mazmuni va uning manbalari. Ishlab chiqarish va noishlab chiqarish maqsadidagi jamg'arish. Jamg'arish normasi. Nominal va real jamg'arish.

Investitsiyalarning mazmuni va vazifalari. Investitsiyalarning manbalari va tuzilishi. Investitsiyalarga sarflar darajasini belgilovchi omillar. Yalpi va sof investitsiyalar. Yalpi investitsiya va amortizatsiya nisbati o'zgarishining iqtisodiyotga ta'siri. Investitsiya funksiyasi. Jamg'arma va investitsiya o'rtaidagi nisbat. Jamg'arma va investitsiya o'rtaidagi muvozanatning klassik va keynscha modellari, ular o'rtaidagi farqlar.

Iqtisodiy o'sish va milliy boylik

Iqtisodiy o'sishning mazmuni, mezonlari va ko'rsatkichlari. Iqtisodiy o'sish sur'ati. «70 miqdori qoidasi». Iqtisodiy o'sishning ekstensiv va intensiv turlari. Iqtisodiy o'sishning alohida tomonlarini tavsiflovchi ko'rsatkichlar. Iqtisodiy o'sishning omillari. Yalpi talab va yalpi taklifning iqtisodiy o'sishga ta'siri. Iqtisodiy o'sishni belgilovchi xususiy ko'rsatkichlar. Keyingi qo'shilgan ishlab chiqarish omillari unumdorligi ko'rsatkichlari. Real mahsulot o'sishini aniqlab beruvchi omillar. Iqtisodiy o'sishning keynscha va neokeynscha modellari. Kobb-Duglas modelining mazmuni. R.Harrod va Ye.Domar modellari. V.Leontevning «harajatlar-natijalar» modeli. «Nol darajadagi iqtisodiy o'sish» konsepsiyasi.

Milliy boylik va uning tarkibiy qismlari. Moddiy-buyumlashgan, nomoddiy (intellektual) va tabiiy boylik.

Milliy iqtisodiyotning nisbatlari va muvozanati

Iqtisodiy muvozanat tushunchasi. Umumiy iqtisodiy va xususiy muvozanat. Turg'un va muttasil rivojlanib boruvchi muvozanatlik. Iqtisodiy muvozanat darajasini aniqlash usullari. Yalpi sarflar va ishlab chiqarish hajmini taqqoslash usuli. Resession va inflyatsion farqlar. Jamg'arma va investitsiyalarni taqqoslash usuli. Multiplikator samarasi. Akselektor samarasi. «Tejamkorlik paradoksi».

Iqtisodiy mutanosiblik va uning turlari. Mutanosibliklarning tasniflanishi. Mutanosibliklarni ta'minlash orqali milliy ishlab chiqarishning muvozanatli rivojlantirish maqsadlari.

O'zbekistonda iqtisodiyotni tarkibiy o'zgartirish, diversifikatsiyalash modernizatsiyalash asosida mutanosibli rivojlantirilishi. Makroiqtisodiy barqarorlashtirish siyosatini amalga oshirish natijalari. Iqtisodiyot ichki tuzilishidagi o'zgarishlar. Innovatsion texnologiyalarni joriy qilish bo'yicha maqsadli loyihalarni o'z ichiga oluvchi uzoq muddatli dasturning ahamiyati.

Iqtisodiyotning siklligi va makroiqtisodiy beqarorlik

Iqtisodiy rivojlanishdagi nomutanosibliklar va ularning namoyon bo'lish shakllari. Iqtisodiyotning siklli rivojlanishi. Iqtisodiy sikl fazalari. Sikllik tebranishlar.

Iqtisodiy sikl nazariyalari. Eksternal va internal nazariyalari. Sof monetar nazariya. Yetarlicha iste'mol qilmaslik nazariyasi. Jamg'arish nazariyasi. Psixologik nazariya. Iqtisodiy sikl turlari.

Iqtisodiy inqirozning mazmuni, sabablari va turlari. Pul-kredit sohasidagi inqiroz, valyuta inqirozi, birja inqirozi, ekologik inqiroz, tarmoqlar inqirozi, tarkibiy inqiroz, agrar inqiroz. Davriy, oralik, nomuntazam inqirozlar. O'rtiqcha ishlab chiqarish va taqchil ishlab chiqarish inqirozlari.

Yalpi ishchi kuchi, uning bandligi va ishsizlik

Yalpi ishchi kuchining ijtimoiy-iqtisodiy mazmuni. Ishchi kuchini takror hosil qilish. Yalpi ishchi kuchining miqdori va sifat jihatdan aniqlanishi. FTTni ishchi kuchining sifat jihatdan takomillashuviga ta'siri. Nufus qonuni. Aholining tabiiy o'sishi. Ishchi kuchi migratsiyasi va uning shakllari.

Ishchi kuchi bozori. Ishchi kuchiga talab va taklif hamda uni aniqlovchi omillar. Ishchi kuchining qiymati. Ishchi kuchi bozorining ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlari. Fillips egri chizig'i. Ishchi kuchining ayrim sohalaridan bo'shashi va uni qayta taqsimlashning bozor mexanizmi.

Ishchi kuchi bandligi to'g'risida turli xil nazariyalari. Neoklassik, keynscha, monetaristik, institutsional-sotsiologik maktab konsepsiyalari. Shartnomaga asoslangan bandlik nazariyasi. Bandlik modellari. Moslashuvchan ishchi kuchi bozori konsepsiyasi.

Ishsizlik va uning turlari. Frikson, tarkibiy va siklik ishsizlik. Institutional, texnologik, hududiy, yashirin, turg'un ishsizlik. Ishsizlikning tabiiy darajasi. Ishsizlik darajasi va uni aniqlash. Ishsizlikning iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlari. A.Ouken qonuni. Ishsizlik va inflyatsiyaning o'zaro bog'liqligi.

Moliya tizimi va moliyaviy siyosat

Moliyaning mazmuni va ahamiyati. Moliyaviy munosabatlarning ob'ektlari va sub'ektlari. Moliyaning vazifalari. Moliya tizimi va uning bo'g'inlari. Davlat byudjeti va uning moliyaviy resurslarni shakllantirishdagi ahamiyati. O'zbekiston Respublikasi davlat byudjetining tuzilishi.

Davlat byudjetining daromadlari va harajatlari tarkibi hamda ularning egri chizig'i. Byudjet taqchilligi va davlat qarzlari, ularning iqtisodiyotga ta'siri. Davlat ichki qarzi. Davlat krediti. Davlat tashqi qarzi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida soliqlar va uning vazifalari. Soliq solish tamoyillari. Soliq imtiyozlari. Soliqlarning turkumlanishi. Laffer egri chizig'i. Soliq yuki va uning darajasini aniqlash. Soliq yukining taqsimlanishi. Moliyaviy siyosat. Fiskal (soliq-byudjet) siyosat.

Pul-kredit tizimi. Banklar va ularning bozor iqtisodiyotidagi roli

Pul muomalasi. Pul tizimi va uning tarkibiy qismlari. Muomala uchun zarur bo'lgan pul miqdorini aniqlash va unga ta'sir etuvchi omillar. Pul muomalasi qonunlari. Pulning aylanish tezligi. Pul miqdorini aniqlashga turlicha yondashuvlar. $MV=PQ$ tenglamasining amal qilishi. Pul agregatlari. Pul bozorida talab va taklif: $M=L(r)P$. Pul taklifi va uning multiplikatori.

Inflyatsiya va uning kelib chiqish sabablari. Inflyatsiya darajasi va sur'ati. Talab va taklif inflyatsiyasi. Inflyatsiya turlari: o'rmalab boruvchi, jadal va giperinflyatsiya. Inflyatsiyaning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari, Davlating inflyatsiyaga qarshi siyosati.

Kreditning mohiyati, vazifalari va turlari. Kredit munosabatlarining ob'ektlari va sub'ektlari. Kredit resurslarining manbalari. Kredit berish tamoyillari. Foiz stavkasi va uning darajasini aniqlovchi omillar. Kredit-pul tizimini davlat tomonidan tartibga solish.

Banklarning iqtisodiy mazmuni. Bank tizimi. Markaziy bank va uning vazifalari. Tijorat banklari va ularning vazifalari. Bank operatsiyalari va bank foydasining hosil bo'lishi. Bank tizimining takomillashtirilishi. IS – LM modelida byudjet-soliq va pul kredit siyosati.

O'zbekistonda milliy valyutani mustahkamlash siyosatining amalga oshirilishi. So'mning harid quvvatini oshirib borish va barqarorligini ta'minlash. Inflyatsiyaga qarshi aniq o'ylangan siyosat o'tkazish. Pul miqdorining o'sishini tovarlar va xizmatlar miqdorining tegishli darajada o'sishi bilan bog'lab olib borish. Milliy valyuta almashuv kursining barqarorligiga erishish.

Bozor iqtisodiyotini tartibga solishda davlatning iqtisodiy roli

Iqtisodiyotni tartibga solishning mohiyati va zarurligi. Iqtisodiyotni tartibga solishning klassik, monetaristik, keynscha nazariyalari.

Iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solishning maqsadi. Davlatning iqtisodiy o'rni va vazifalari: bozor munosabatlari qatnashchilarini huquqiy himoyalash, raqobatchilik muhitini vujudga keltirish; resurslar, mahsulotlar va daromadlarni qayta taqsimlash; iqtisodiyotning va pul muomalasining barqarorligini ta'minlash; tashqi iqtisodiy faoliyatni tartibga solish. Fan-texnika taraqqiyoti, tarkibiy, ijtimoiy va mintaqaviy siyosatni amalga oshirishda davlatning o'rni.

Davlatning iqtisodiyotni tartibga solishdagi bevosita va bilvosita usullari. Iqtisodiyotning davlat sektori va uning chegaralari. Davlat buyurtmalari va davlat haridlari. Iqtisodiyotni bevosita tartibga solishning ma'muriy vositalari. Iste'molchi va ishlab chiqaruvchi ortiqchaligi. Pul-kredit siyosati. Monetar siyosat. Byudjet siyosati. Davlat iqtisodiy dasturlari. Tashqi iqtisodiy usullari.

Aholi daromadlari va davlatning ijtimoiy siyosati

Aholi daromadlari, ularning turlari va shakllanish manbalari. Nominal va real daromad. Daromadlarning tabaqalanish sabablari va omillari. Turmush darajasi va sifati. Turmush darajasi va qashshoqlikning ko'rsatkichlari. Oila byudjeti: daromadlar va harajatlari tarkibi. Farovonlikning eng quyi chegarasi. Turmush tarzi. Yashash minimumi. Iste'molchi savatchasi.

Daromadlar tengsizligi va uning darajasini aniqlash. Lorens egri chizig'i. Ditsel va Jini koeffitsiyentlari. Kuznes gipotezasi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida daromadlar tengsizligini keltirib chiqaruvchi umumiy omillar.

Daromadlarni davlat tomonidan qayta taqsimlash g'oyasi, maqsadi va dastaklari. Ijtimoiy to'lovlar. Ijtimoiy siyosat. O'zbekiston bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida aholini ijtimoiy himoyalashning asosiy yo'nalishlari. Daromadlarning eng kam va o'rtacha darajasini muntazam oshirib borish. Ichki iste'mol bozorini himoya qilish. Aholining kam ta'minlangan tabaqalarini ijtimoiy himoyalash va qo'llab-quvvatlash. Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sifat jihatidan yangi bosqichga o'tilishi. Hozirgi bosqichda kasanachilik sohasi bandlik va oila byudjeti daromadlarini oshirishning qo'shimcha manbaiga aylanib borayotganligi.

Jahon xo'jaligi va uning evolyutsiyasi

Jahon xo'jaligining tashkil topishi, bosqichlari va asosiy belgilari. Jahon xo'jaligi sub'ektlari. Jahon mamlakatlarining iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari. Ishlab chiqarishning baynalmillashuvi. Xalqaro mehnat taqsimoti. Iqtisodiy o'zaro bog'liqlikning o'sishi va bevosita xalqaro ishlab chiqarishning shakllanishi. Iqtisodiyotning baynalmillashuvida FTT va transmilliy kapitalning o'rni.

Globallashtirish jarayonining mohiyati va asosiy yo'nalishlari. Jahon xo'jaligi globallashtirish jarayonlarining ziddiyatli tomonlari. Turli mamlakatlardagi iqtisodiy rivojlanishning bir tekisda bormasligi. Boy va qashshoq mamlakatlar o'rtasidagi farqning kuchayishi. Ekologik halokat tahdidlarining kuchayib borishi. Turli mamlakatlarda aholi soni o'zgarishining farqlanishi. Hozirgi davrdagi jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining vujudga kelishiga globallashtirish jarayonlarining ta'siri.

Xalqaro iqtisodiy munosabatlarining mazmuni va shakllari. Kapitalning xalqaro harakati. Ishchi kuchining xalqaro migratsiyasi. Fan-texnika yutuqlarining xalqaro ayirboshlanishi. Jahon infratuzilmasining rivojlanishi.

Xalqaro iqtisodiy integratsiya va O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga kirib borishi

Xalqaro iqtisodiy integratsiya jarayonlari to'g'risidagi turlicha nazariyalar va ularning asosiy yo'nalishlari. Xalqaro iqtisodiy integratsiyaning mazmuni. Xalqaro iqtisodiy integratsiyaning asosiy shakllari. Xalqaro iqtisodiy integratsiya jarayonini taqozo qiluvchi omillar. Jahondagi asosiy integratsion guruhlarining amal qilish xususiyatlari. Ochiq iqtisodiyot va uning o'ziga xos belgilari.

Davlatlararo iqtisodiy integratsiyaning rivojlanishidagi shart-sharoitlar. Turli mintaqalardagi asosiy integratsion guruhlar. Yevropa Ittifoqi (YEI), Erkin savdo to'g'risida Shimoliy Amerika bitimi (NAFTA), Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlari assotsiatsiyasi (ASEAN), Mustaqil davlatlar hamdo'stligi (MDH).

O'zbekistonning jahon iqtisodiyotiga qo'shilishining shart-sharoitlari. Respublikaning jahon xo'jaligiga integratsiyalashuvining global, transkontinental, mintaqalararo, mintaqaviy darajalari. O'zbekiston tashqi iqtisodiy faoliyatining asosiy yo'nalishlari.

Jahon bozori. Xalqaro valyuta va kredit munosabatlari

Xalqaro savdo to'g'risidagi turli xil nazariyalar. Mutlaq ustunlik va qiyosiy ustunlik nazariyalari. Xeksher-Olin-Samuelson modeli. Ishlab chiqarish omillari nisbati nazariyasi. Ishchi kuchi malakasi modeli. Muqobil harajatlar modeli. Tovarining hayotiy sikli nazariyasi.

Xalqaro savdoning mazmuni. Eksport va import, ular o'rtasidagi nisbatning o'zgarishi. Taqqoslama eksport ixtisoslashuvi koeffitsiyenti. Eksport kvotasi. Eksport va import multiplikatori. Eksport va import hajmi o'zgarishining yalpi milliy ishlab chiqarish hajmiga ta'siri. Xalqaro savdoning xususiyatlari. Proteksionizm va erkin savdo siyosatlarini. Eksportni rag'batlantirish usullari.

To'lov balansi va uning tarkibi. Tashqi savdo balansi. Absorbsiya. Kapital harakati balansi. Rasmiy zaxiralarning asosiy ko'rinishlari. Rasmiy zaxiralar bo'yicha operatsiyalar. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining vujudga kelishida tashqi qarz va tashqi savdo balansidagi nomutanosibliklar kuchayishining ta'siri.

Xalqaro valyuta-kredit munosabatlari. Milliy va xalqaro valyuta tizimi. Jahon valyuta tizimining rivojlanish bosqichlari: oltin standart, oltin-devizli va suzib yuruvchi valyuta tizimi. Valyuta kursi va unga ta'sir ko'rsatuvchi omillar. Harid qilish layoqati pariteti nazariyasi.

Valyuta-moliya sohasidagi davlatlararo tashkilotlar faoliyatining rivojlanishi. Xalqaro valyuta fondi. Yevropa valyuta tizimi. Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki. Xalqaro moliyaviy korporatsiya. Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti. Yevropa tiklanish va taraqqiyoti banki. Osiyo taraqqiyot banki.

"Moliya asoslari" fani bo'yicha

Zamonaviy moliya tizimida pul

Pulning funksiyalari. Tarixda va hozirgi davrda pulning shakllari. Pul aktivning bir turi sifatida. Likvidlik.

Inflyatsiya va deflyatsiya

Pulning harid qobiliyati va uning o'zgarishi. Narxlar va ularni tartibga solish. Inflyatsiyaning sabab va oqibatlari. Uy xo'jaliklarini inflyatsiyadan himoyalash. Inflyatsiyani targetlash.

Uy xo'jaliklari daromadlari

Daromadlar tasnifi. Aktiv daromadlarni oshirish imkoniyatlari. Passiv daromadlarni oshirish imkoniyatlari.

Uy xo'jaliklari xarajatlari

Xarajatlar tasnifi. Xarajatlarni optimallashtirish imkoniyatlari.

Shaxsiy byudjet

Balanslashgan byudjet. Shaxsiy byudjetni tartibga solish va nazorat qilish. Shaxsiy byudjetni optimallashtirish.

Moliyaviy rejalashtirish

Shaxsiy byudjetni rejalashtirishda maqsadlarning tasniflanishi. Klassifikatsiya seli pri planirovaniy lichnogo byudjeta. Moliyaviy maqsadlar va ularga erishish trayektoriyalari. Moliyaviy "himoya yostiqligasi".

Uy xo'jaliklarida to'lovlar va hisob-kitoblarni amalga oshirish shakllari

Naqd puldagi to'lovlar va hisob-kitoblar. Bank hisobraqamlaridan foydalangan holda amalga oshiriladigan to'lovlar va hisob-kitoblar. To'lovlar va hisob-kitoblarni amalga oshirishda xavfsizlik.

Uy xo'jaliklarida to'lovlarini amalga oshirish usullari va vositalari

Bank to'lov kartalari. Internet-banking. Mobil banking. Elektron hamyon. Bank o'tkazmalari. Sodiqlik dasturlarida bonus ballari va keshbek.

Uy xo'jaligi jamg'armalari

Jamg'arish madaniyati. Jamg'arishning investitsiyalardan farqlash mezonlari. Bank omonatlari va jamg'arishning boshqa vositalari.

Kredit va qarzlار

Moliyaviy rejalashtirishda qarz mablag'larining o'rni. Uy xo'jaliklarida kreditlarning turlari. Kreditlash shartlari va kredit bo'yicha to'lovlar.

Uy xo'jaliklarini soliqqa tortish

Davlatga to'lovlarining shakllari. Soliqlarning mohiyati va ahamiyati. Uy xo'jaliklari to'laydigan soliqlarning tasnifi.

Pensiya ta'minoti

Pensiya ta'minotining mohiyati va ahamiyati. Pensiyaning turlari.

Tadbirkorlik va shaxsiy biznesni tashkil etish

Shaxsiy biznes daromad manbai sifatida. Biznesning tashkiliy shakllari, ularning afzalliklari va kamchiliklari.

Moliyaviy xizmat foydalanuvchilarining huquq va majburiyatlari

Moliyaviy xizmat foydalanuvchilarining huquq va majburiyatlari. Kredit, sug'urta va qimmatli qog'ozlar bozorida moliyaviy xizmat foydalanuvchilarining huquqlarini himoya qilish. Moliyaviy xizmat foydalanuvchilarining huquqlarini himoya qilish uchun tashkil etilgan tashkilotlar, ularning majburiyatlari.

Moliya bozorida moliyaviy fribgarlik

Moliyaviy piramida. "Qora" kreditorlar. To'lov kartalari bilan bog'liq fribgarliklar. Kiberfribgarlik. Psixologik fribgarlik sxemalari.

"Moliya" fani bo'yicha

Moliyaning mohiyati va funksiyalari

Moliyaning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati. Moliya iqtisodiy kategoriya sifatida. Moliyaning taqsimlash va nazorat funksiyalari. Ularning o'zaro bog'liqligi.

Moliya tizimi

Moliya tizimi, iqtisodiyotda uning ahamiyati. Moliya tizimining bo'g'inlari. Notijorat asosida xo'jalik yuritishning asosiy xususiyatlari.

Davlat moliyasi

Yalpi ichki mahsulot qiymati va milliy daromadning taqsimlanishi hamda qayta taqsimlanishida davlat moliyasining ahamiyati. Davlat moliyasining bo'g'inlari: davlat byudjeti; byudjetdan tashqari fondlar; davlat korxonalari moliyasi; davlat krediti.

Davlat byudjeti

O'zbekiston Respublikasi byudjet tizimi. Davlat byudjetining mohiyati va ahamiyati. Davlat byudjeti daromadlari va harajatlari.

Moliyaviy siyosat

Moliyaviy siyosatning mazmuni va tamoyillari. Moliyaviy siyosat davlatning moliyaviy munosabatlar sohasidagi mustaqil faoliyati ekanligi. Moliyaviy siyosat turlari.

Moliyaviy boshqaruv

Moliyaviy boshqaruvning mazmun-mohiyati. Moliyaviy boshqaruvning boshqariladigan (ob'ektlar) va boshqaruvchi (sub'ektlar) tizimlar yagonaligidan iboratligi. Moliyaviy boshqaruvning asosiy metodologik tamoyillari, usullari va shakllari. Moliyaviy boshqaruv organlari va ularning vazifalari.

Moliyaviy nazorat

Moliyaviy nazorat: mazmuni, nazorat sohalari, ob'ekti, predmeti, tizimi, vazifalari, tamoyillari. Moliyaviy nazoratning yo'nalishlari va ularning o'zaro bog'liqligi. Moliyaviy nazorat sohalari: davlat moliyaviy nazorati, nodavlat moliyaviy nazorati. Moliyaviy nazorat tizimining elementlari. Moliyaviy nazoratni tashkil etish tamoyillari. Davlat moliyaviy nazorati organlarining vazifalari va funksiyalari.

Moliyaviy bozorlar

Moliyaviy bozorning mohiyati va ahamiyati. Moliya bozorining tarkibi va o'ziga xos xususiyatlari. Moliya bozori operatsiyalari va vositalari. Birlamchi va hosilaviy qimmatli qog'ozlar.

Moliyaviy bozor stavkalari

Foiz stavkalari va ularning turlari. Foiz stavkasining darajasiga ta'sir etuvchi omillar. Riskli aktivlarning daromadlik stavkalari va ularning o'lchash tartibi. Kapitalga daromadning manbalari: dividendlar, aksiya bozor kursining o'sishi. Bir yillik qo'yilgan kapital daromadligi. Qo'yilgan kapitalning umumiy daromadligi. Bozoriy indekslar va indekslashtirish strategiyasi. Fond indekslari. Indeksatsiyalash.

Moliyaviy vositachilar

Moliyaviy vositachilarning umumiy tarkibi. Banklar va ularning asosiy funksiyalari. Sug'urta kompaniyalari va ularning asosiy funksiyalari. Investitsion banklar. Anderrayting. Venchur kompaniyalari va ularning o'ziga xos xususiyatlari.

Moliyaviy oqimlar

Moliyaviy oqim ta'rifi. Moliyaviy tizimda moliyaviy oqimlarning tutgan o'rni. Moliyaviy oqimlarni boshqarish. Moliyaviy oqimning hajmiga ta'sir etuvchi omillar. Moliyaviy oqimlarning samaradorligi va uni aniqlash tartibi.

Pulning davriy qiymati va pul oqimlarining diskontli tahlili

Murakkab foizlar. Pulning keltirilgan (aylantirilgan) qiymati va diskontlash. Annuitet va uning bo'lajak qiymati. Inflyatsiya va bo'lajak qiymat. Inflyatsiya va investitsion qarorlar.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar moliyasini mohiyati va funksiyalari

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar moliyasining iqtisodiy mohiyati va uning vazifalari. Tijorat asosida faoliyat yurituvchi korxona va tashkilotlar moliyasi.

Notijorat tashkilotlari moliyasining xususiyatlari. Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar moliyasining asosiy funksiyalari. Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar moliyaviy manbalarining tarkibi.

Korxonalar moliyaviy barqarorligining tahlili

XYUSlar moliyaviy barqarorligining mohiyati va ahamiyati. Absolyut moliyaviy barqarorlik, sog'lom (normal) moliyaviy barqarorlik, nobarqaror moliyaviy ahvol va krizisli moliyaviy holat. Moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari va ularni oshirish yo'llari.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlarni moliyaviy resurslari va kapitali

XYUSlarning moliyaviy resurslari. Tijoriy XYUSlar moliyaviy resurslarining dastlabki (birlamchi holda) shakllantirilishi va ularning shakllari. Tushum va uning tarkibiy qismlari. Tijoriy XYUSlar moliyaviy resurslarining shakllanish manbalariga ko'ra turlari. XYUS moliyaviy resurslaridan foydalanish samaradorligi.

Asosiy kapital doiraviy aylanishning moliyaviy jihatlari

Asosiy kapital doiraviy aylanishining mohiyati va tarkibiy tuzilmasi. Asosiy kapitalning namoyon bo'lish shakllari. Asosiy kapitalning doiraviy aylanishi va unga tegishli bo'lgan qiymatning uch funksional shakllari. Amortizatsiya ajratmalarini hisoblashning asosiy metodlari va ularning o'ziga xos bo'lgan xususiyatlari.

Aylanma kapital doiraviy aylanishning moliyaviy jihatlari

Aylanma kapital: mazmuni, tarkibiy tuzilmasi va foydalanish samaradorligi. Aylanma kapitalning bir necha asosiy guruhlariga klassifikatsiya qilinishi. Aylanma kapitalning funksiyalari va ularni amalga oshirish shakllari. Aylanma kapitalning foydalanish samaradorligini harakterlovchi ko'rsatkichlar.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning harajatlari

XYUSlarning harajatlari: mohiyati va tarkibi. XYUSlar harajatlarining tasniflanishi. XYUSlar harajatlarining samaradorligini baholash.

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning foydasi va rentabelligi

Foydaning mazmun-mohiyati. Foydani shakllantirish va undan foydalanish. Rentabellik ko'rsatkichi va uning aniqlanishi.

Moliyaviy hisobot: mazmuni, funksiyalari va turlari

Moliyaviy hisobotning mazmuni. Moliyaviy qarorlar qabul qilishda ularning o'rni va roli. Moliyaviy hisobot funksiyalari. Moliyaviy hisobot turlari.

Moliya va investitsion portfelni shakllantirish

Investitsion portfel va uni shakllantirish jarayoni. Investitsion portfelning daromadliligi va risk. Risksiz aktivlar. Ko'plab riskli aktivlar portfelini diversifikatsiyalash samaradorligi. Ikki riskli aktivlardan iborat bo'lgan portfellar.

Startaplarni moliyalashtirish

Startup to'g'risida umumiy tushuncha va startaplarni moliyalashtirish usullari. Startaplarni moliyalashtirish uchun onlayn-kraufandning platformalar.

Davlat krediti

Davlat kreditining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati. Davlat krediti turlari. Davlat qarzining paydo bo'lishi va uni qoplash usullari.

Sug'urta

Sug'urtaning mohiyati va funksiyalari. Sug'urta turlari, tarmoqlari va shakllari: ixtiyoriy, majburiy. Sug'urta ishidagi asosiy tushunchalar. O'zbekiston Respublikasida sug'urta bozorining shakllanishi va kengayishi.

Ijtimoiy soha moliyasi

Davlat ijtimoiy siyosatining mohiyati va hozirgi zamon xususiyatlari. Nafaqa. Nafaqalarning asosiy turlari. Ijtimoiy ta'minotning boshqa shakllari.

O'zbekistonda Islom moliyasini rivojlantirish masalalari

Islom moliyasi. Islom moliyasining nazariy asoslari. Islom moliyasi taraqqiyotining asosiy bosqichlari. Islom moliyasining asosiy instrumentlari. Islom moliya institutlari.

O'zbekistonda raqamli moliyani rivojlantirish va kriptobirjalar

faoliyatini tashkil etish masalalari

Raqamli iqtisodiyot. Elektron hujjat aylanishi tizimlari. Elektron to'lovlar. Elektron tijorat. Blokcheyn texnologiyalari. Kripto-aktivlar va ularning aylanmasi. Axborot-texnologik platformalar. Kriptobirja. Mayning. O'zbekistonda raqamli moliyani rivojlantirishning huquqiy asoslari.

60410400 – Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo'nalishi bo'yicha

ikkinchi oliy ta'limga kirish istagini bildirgan xar bir abituriyenlarga alohida variantlar asosida test beriladi.

BAHOLASH MEZONI

1. "Moliya va moliyaviy texnologiyalar" ta'lim yo'nalishi bo'yicha ikkinchi oliy ta'limga kirish sinovlari O'zbekiston Respublikasi OTFIV tomonidan belgilangan umumtartib va Nizom qoidalariga amal qilingan holda o'tkaziladi.

2. "Moliya va moliyaviy texnologiyalar" ta'lim yo'nalishi bo'yicha ikkinchi oliy ta'limga kiruvchilari maxsus fanlar bo'yicha bajaradigan test topshiriqlari natijalari 100 ballik tizimda amalga oshiriladi.

3. "Moliya va moliyaviy texnologiyalar" ta'lim yo'nalishi bo'yicha maxsus fandan kirish imtixonini test usulida o'tkaziladi. Har bir variant 50 ta savoldan iborat. Variantdagi 50 ta savolning har biridan olish mumkin bo'lgan ball miqdori 2 ball dan iborat.